

veliko kirurškega instrumentarija. Po osvoboditvi je bolnišnica sprejela vse ranjene partizane iz skritih pohorskih bolnišnic, ki so zasedli polovico njenih kapacitet, in bila nekaj časa poleg civilne tudi lazaret – bolnišnica za ranjene vojake. Ranjene pripadnike nasprotne strani so skupaj z njihovimi zdravniki namestili v meščansko šolo. Po vojni je bila bolnišnica prenapolnjena, saj je, kot pravi avtor, na površje naplavilo veliko med vojno zadržanih kroničnih bolezni, oslavljenih, podhranjenih, bolehnih ljudi. Krvava griza in tifus sta pestila mnoge, pogoste so bile spolne bolezni, množično se je pojavljala tuberkuloza.

Z udarniškim delom so domačini in zaposleni v bolnišnici v letih 1948–1952 zgradili pritlični paviljon za 70 bolniških postelj, za tuberkulozni oddelk in za kirurgijo. Bolnišnica je v letih 1959–1964 dobila štirinadstropni kirurško-ginekološki blok za 180 postelj in s tem začela dobivati regijski značaj. Priliv bolnikov se je povečal po letu 1972, ko je v Sloveniji prišlo do izenačitve zdravstvenega varstva delavcev in kmetov – uveljavilo se je zdravstveno zavarovanje na nacionalni ravni za vse. Od konca 60. let dalje je bila obnovljena prvotna stavba za potrebe internega oddelka in zgrajena nova stavba za otroški in urološki oddelk, dializo in lekarno. V bolnišnici so uvajali nove specialistične dejavnosti, zahtevne diagnostične postopke in operativne posege, izpopolnjevali opremo in sledili hitremu razvoju medicine. Leta 1978 je bolnišnica izvedla prvi jugoslovanski simpozij o tradicionalni kitajski medicini, tu je bila sprejeta deklaracija, pomembna za priznanje akupunkture kot ustrezne medicinske storitve v Jugoslaviji. Pomembno vlogo je bolnišnica odigrala tudi ob osamosvojitvi, saj so bili že 26. junija 1991 pripeljani ranjeni iz spopada ljudske milice in JLA na mejnem prehodu Holmec; zaradi ran, poškodb ali obolevnosti je bilo junija in julija 1991 tu obravnavanih 88 oseb iz sestava obojestranskih sil, od tega 53 iz vrst teritorialne obrambe, 11 iz policije, 1 iz civilne zaščite in 23 vojakov JLA.

Slovenjgraška bolnišnica je bila tesno povezana tako z bolnišnico v Topolšici, ki se je specializirala predvsem za zahtevne in kronične pljučne bolezni, kot tudi z bolnišnico v Črni, ki je po vojni postala državna in je dobila javni značaj, leta 1963 pa se je priključila Splošni bolnišnici Slovenj Gradec. »Črnjanska bolnica« je nehala delovati leta 1967 in se je preoblikovala v Žavod za varstvo otrok s posebnimi potrebami.

Franc Verovnik v drugem poglavju podrobneje predstavi slovenjgraškega okrajnega zdravnika Hannsa Harpfa (1866–1938), ki je v mestu sprva vodil okrajno zasilno bolnišnico (*Bezirksnotspital*). Harpf si je skupaj z mestnimi oblastmi prizadeval za javni status bolnišnice, kar mu je leta 1898 z veliko mero iznajdljivosti tudi uspelo. Postal je vodja bolnišnice in edini stalno zaposleni zdravnik, hkrati je obdržal še zasebno ordinacijo. V bolnišnici sta bila kirurški in splošni oddelk, pri delu so mu pomagali

zdravniki sekundariji. Sam je opravljaj manjše operacije, na zahtevnejše operacije so bolniki morali v Maribor ali Gradec (Graz). O samem Harpfovem delu ni veliko podatkov, saj naj bi bil dolgo zamolčan zaradi nemškega porekla. Znano je, da je imel vzorno urejeno dokumentacijo bolezenskih primerov in da je slovel zaradi izrednega spomina. Ohranjene fotografije ga prikazujejo kot operaterja s kirurško ekipo ob operacijski mizi in za rentgenskim aparatom, ohranjeni so rentgenski posnetki zlomov kosti bolnikov, ki jih je zdravil. Javno bolnišnico je vodil do konca prve svetovne vojne oz. razpada Avstro-Ogrske, ko so ga verjetno zaradi nemškega porekla odslovili. Ohranjeni so spomini slovenjgraške babice Marije Ovčar, ki se ga spominja kot porodničarja. Aktiven je bil v kulturnem življenju nemško govorečih meščanov, podpiral je nemški pevski zbor, bil član Nemškega šolskega društva in bil 1903 slavni govornik ob odkritju spominske plošče na hiši skladatelja Huga Wolfa (1860–1903). Bil je smučar in planinec, predsednik slovenjgraškega planinskega društva in glavni pobudnik in organizator gradnje planinske kočice na Uršlji gori, ki je bila odprta leta 1912. Bil je tudi navdušen ljubiteljski fotograf, ki je na steklene plošče ujel podobe iz družinskega življenja, dela v bolnišnici, izletov v gore in pomembnih dogodkov v mestu in okolici.

Obe omenjeni poglavji sta opremljeni z bogatim slikovnim materialom, tako s pomembnejšimi dokumenti in načrti bolnišnice iz arhiva bolnišnice kot tudi s starimi razglednicami mesta in fotografijami zaposlenih in pacientov. Še posebej so zanimive fotografije zdravnika Harpfa v poglavju Franca Verovnika, ki si, kot ugotavlja tudi avtor sam, zaradi svoje izjemne izpovednosti zaslužijo celovitejšo obravnavo in predstavitev.

Katarina Keber

Miha Preinfalk: Plemiške rodbine na Slovenskem: 16. stoletje. 1. del: Od Barbov do Zetschkerjev. Ljubljana: Viharnik, 2016, 376 strani.

Knjiga o plemiških družinah 16. stoletja je doslej najbolj obsežna v zbirki o plemstvu na Slovenskem. Skoraj 30 strani dolg seznam osebnih imen in približno enako dolga predstavitev ene od najbolj znanih kranjskih plemiških rodbin, rodbine Rasp, kažeta na to, kako uspešne so lahko bile nekatere od plemiških rodbin. Če se je zgodovina družine pričela v 16. stoletju, so lahko njeni predstavniki kot predstavniki najbolj privilegiranega sloja marsikaj dosegli. Da poplemenitenje krvi in pridobitev privilegiranega po-

ložaja nista nujno zagotavljala obstoja rodbine, nas opozori kar nekaj v knjigi predstavljenih primerov. K obsežnosti monografije prispevajo avtorjevo dosledno navajanje virov in opozorila na nekatere prezrte okoliščine, ki se vlečejo skozi uveljavljeno znanstveno literaturo. Ker se avtor zaveda pomena preglednosti, je zadnji knjigi pridan tudi seznam vseh plemiških družin, ki so bile predstavljene v prejšnjih knjigah iz zbirke. Sistematični prikazi posameznih generacij plemiških rodbin, ki bodo koristili različnim strokam tudi v smislu iskanja biografskih podatkov, so narejeni na podlagi že narejenih genealogij. Te pa avtor preverja z zelo različnimi viri: od matičnih knjig in podatkov o vpisih dijakov, do inventarjev, plemiških diplom, ki so povezane s podeljevanjem ali z višanjem plemiškega statusa, pa tudi naključnih historičnih virov. Ob posameznikih opozarja tudi na zanimive vire, ki bi jih lahko označili kot kulturne spomenike, sicer mnogokrat povezane z njihovim delovanjem, kot je bila npr. knjiga obrazcev Škofjeločana Janeza Jurija Raspa.

V tej knjigi ni zajetih toliko pomembnih intelektualcev, kot je to značilno za nekoliko mlajše plemstvo, predstavljeno npr. v četrti knjigi, v kateri prihajajo v ospredje tudi druge vrline, ne zgolj lojalnost vladarski hiši in sodelovanje pri vojaških akcijah, četudi se tudi plemstvo 17. stoletja kiti z vojaškimi zaslugami v dolgi in izčrpavajoči tridesetletni vojni.

V obeh delih ne bomo zgolj natančno sledili posameznim vejam določene družine, porokam njihovih posameznikov s pogosto tudi dvomljivo plemiškimi ženini in nevestami, na kar avtor dosledno opozarja, težavam s partnerji in zagotavljanjem potomstva, ampak tudi različnim pomembnim okoliščinam v življenju posameznikov. Delo je obsežno tudi zato, ker gre za vplivne družine z bogato tradicijo, ki so jo prenašale iz roda v rod. A ne vedno, nekatere so izumrle že ob koncu 16. stoletja ali na začetku 17. stoletja, kot je bil primer vojaški službi predanih družin Lenkovič ali Obračan, četudi je bila ena od članic slednje, Magdalena Obračan, dvorna dama Marije Kastiljske. Prav na plemiške begunce v času širjenja Osmanskega imperija, kot opozarja avtor v tehtnem uvodu, v splošnih pregledih tega obdobja pogosto pozabimo. Nekatere družine so si domnevno plemiški naziv pridobile že pred 16. stoletjem, a tega ni moč dokazati, so pa zagotovo v tem stoletju pridobile potrditev svojega plemiškega porekla, kar avtor dokazuje tako z dokumenti kot s heraldiko. Ena od takšnih rodbin je rodbina Koslerji, ki so v 17. stoletju živeli na Kočevskem, ni moč dokazati. Kako se je tudi v stoletjih uveljavljene pisne kulture dalo s plemiškimi naslovi manipulirati, dokazujeta vsaj dve rodbini. Eni od vej Rasporov je v začetku 18. stoletja celo uspelo preskočiti eno stopnjo v plemiški hierarhiji in se povzpeti do grofovskega naziva na podlagi trditve, da je vmesni (baronski) naslov pridobila ob dednem poklonu kranjskih stanov cesarju Leopoldu leta 1660. Podoben manever je v istem času poskusila izvesti tudi rodbina Taufferer in tudi ta je bila pri hitrem višanju svojega položaja na družbeni lestvici uspešna. Nekatere plemiške rodbine so imele nekoliko daljšo rodbinsko zgodovino, zaznamovano z vzponi in padci, in so jo končale v 18. stoletju, ali pa so nekateri člani še živeli v 19. stoletju, a so bili že tako nepomembni, da se jih zazna le prek precej izjemnih dogodkov, kot je bila recimo domnevna nosečnost uršulinke Leopoldine Engelshaus.

Spomin na družbeni vzpon so lahko rodbine ohranjale tudi prek podob svojih prednikov, ki jim lepo sledimo v družini Dienerspergov. Ta družina je tudi kot zemljiški gospod bistveno zaznamovala razvoj zdravilišča Dobrna, in sicer še v 19. stoletju, ko so bile mnoge stare plemiške družine v zatonu. Zdravilišče Dobrna, uspeli projekt Franca Ksaverja Dienersperga, je sicer pozneje zaradi velikopoteznih potez njegovega zeta prišlo v dolgove in so ga prodali. Življenjske usode posameznih družinskih članov in generacij prikazujejo, kako so gospodarili s svojim premoženjem, njihove poročne strategije oziroma delež samskih potomcev pa lahko dokazujejo tudi počasen zaton posameznih rodbin, kot se je to zgodilo pri Raspih. Avtor prinaša zgodbe tudi o osebnih družbenih vzponih in padcih, o intelektualnem delovanju, o praksah, ki so bile del plemiškega

kodeksa obnašanja in njihovih strategij, a kdaj tudi osebnih predispozicij. Tako pri plemstvu 17. stoletja ne moremo mimo Škofje Loke, kjer so plemiško čast pridobile nekatere družine v službi freisinških škofov, ki pa niso vedno hkrati tudi začele s plemiškim načinom življenja. Med družine s presenetljivo dolgo kontinuiteto sodi tudi rodbina na pragu Škofje Loke, v Puštalu, družina Wolkenšperg. Zadnja predstavnica te družine je celo edina plemkinja, ki je po letu 1945 ostala v Sloveniji in živela v grajski rezidenci svoje družine. Kljub temu so polovico gradu po 2. svetovni vojni prepustili glasbeni šoli. Poleg te »škofjeloške« plemiške družine je sicer z drugega brega Sore, a pravzaprav zelo blizu, v Suhi, svoj pečat pustila družina italijanskega trgovca Zanettija. A obe sta že zgodbi o italijanskih trgovcih, ki pridejo v slovenske dežele v 17. stoletju kot plemiči ali tudi zgolj meščani, in si šele po gospodarskih uspehih in pogosto zelo bogati ponovno začnejo prizadevati za pridobitev plemiškega naziva.

Med 15 družinami, ki so osebno in rodbinsko vertikalno mobilnost začele v 16. stoletju, so nekatere tudi kot »begunske družine« iskale zatočišče pri Habsburžanih in se hkrati začele strateško povezovati s kranjskim in štajerskim plemstvom. Tako so prevzele tudi nove identitete. Največjo zgodbo o uspehu je sicer doživela družina Ursini Blagaj, predstavljene pa so še tri druge družine »beguncev«, ki predstavljajo dobro četrtino predstavljenih rodbin. V rodbinah, ki so se uveljavile v 16. stoletju, se prič-

kovano skrivajo goreči predstavniki protestantizma. Kot ugotavlja avtor s prebiranjem zapuščinskih inventarjev posameznih predstavnikov družin, so imeli mnogi od njih tudi slovenske knjige. Nekateri goreči predstavniki luteranstva so kljub protireformacijskim ukrepom Ferdinanda II. na Kranjskem kot nekakšna eksotika prisotni še v 17. stoletju; skladno z družbenimi stereotipi ne preseneča, da je med njimi največ družbeno nevplivnih neporočenih žensk.

Največ izobražencev med družinami 16. stoletja je sicer dala družina Taufferer, njeni predstavniki pa so bili znani tudi po dolgih in finančno izdatnih kavalirskih potovanjih. Številne vede, ki zaradi različnih vzrokov raziskujejo različne intelektualce, bodo v rodbinah našle precej zanimivih podatkov, več članov različnih rodbin je bilo tudi članov Družbe sv. Dizme. Če so predstavniki Tauffererjev tako kot nekatero drugo staro vplivno plemstvo v drugi polovici 18. stoletja še vehementno nasprotovali reformam, tudi splošnemu izobraževanju nižjih družbenih slojev, ironija zgodovine pokaže, kako so spremembe v 19. stoletju spremenile položaj plemstva: zadnji predstavnik rodbine Benó Taufferer je bil namreč relativno nepomemben uradnik – okrajni šolski nadzornik, katerega naloga je bila tudi skrb za osnovno, obvezno šolstvo. Zadnja ženska predstavnica družine pa je v maniri tudi meščanske ženske družbe napisala obsežne spomine.

Dragica Čeč